

INTERVJU S LIDIJOM NIKOČEVIĆ

Olga Orlić

Povod razgovoru s dr. sc. Lidijom Nikočević bila je želja da upoznamo čitatelje s planovima i aktivnostima ove nedavno (formalno) umirovljene etnologinje, rezimirajući usput sve što je dosad obilježilo njezinu karijeru.

Lidija Nikočević je u svojoj bogatoj karijeri bila zaposlena i kao konzervatorica i kao muzeologinja, međutim ono što je imanentno bilo kojem aspektu njezina uistinu heterogenog djelovanja znanstveni je pristup. Bila je zaposlena kao etnologinja u knjižnici “Viktor Car Emin”, potom u tadašnjem Zavodu za zaštitu kulturne baštine. Od 1997. do 2021. godine bila je ravnateljica Etnografskog muzeja Istre/ Museo Etnografico dell’Istria (EMI/MEI) u Pazinu. Magistrirala je (2005.) i doktorirala (2012.) na temama iz Istre i Hrvatskog primorja na Sveučilištu u Zagrebu. Njezin muzejski rad karakterizira jačanje međunarodne suradnje u osmišljavanju i sukreiranju izložbi, koji se prelio i na jačanje aktivnosti EMI/MEI u radu na europskim projektima različitih predznaka. Idejna je začetnica (koncept) i suautorica novog stalnog postava EMI/MEI. Trenutačno radi kao evaluatorica nekoliko važnih nacionalnih i međunarodnih muzejskih nagrada te surađuje na europskom projektu ATLANITS, predaje kao docentica na Euro-mediteranskom sveučilištu (Euro-Mediterranean University (EMUNI)) u Piranu. Osim toga, dovršava rad na stalnom postavu “Kuće halubajskog zvončara”. Nematerijalna kultura bila je i još uvijek jest izuzetno značajno područje njezina djelovanja. Članica je brojnih nacionalnih i međunarodnih udruženja, a svojevremeno (2010. – 2013.) je obnašala dužnost predsjednice hrvatskog ICOM-a.

Intenzivno je publicirala, uključivo i nekoliko knjiga. Dobitnica je brojnih nagrada, između ostalih i one Hrvatskog etnološkog društva u kategoriji znanstvenog i nastavnog rada za knjigu *Zvončari i njihovi odjeci* (2014) te Hrvatskog muzejskog društva za najbolju izložbu *Valiže i deštini* (2009). Godine 2018. primila je odlikovanje Red hrvatskog pletera za iznimne uspjehe i zasluge na području kulture te osobiti doprinos razvitku i ugledu Republike Hrvatske.

Kako se kod Vas javio ili probudio interes za studij etnologije?

Činjenica je da sam odrastala na opatijskoj turističkoj promenadi. Kada bih izašla iz kuće prvi jezik koji bih čula godinama je bio švedski, jer je kuća do moje, a to je Talasoterapija u Opatiji, tada bila iznajmljena švedskim umirovljenicima. Plivati

su me naučili Nijemci. Cijelo bih ljeto slušala talijanski jer je Opatija isto tako bila i ostala vrlo popularna među Talijanima.

Dakle, živjela sam u jednoj izrazito multikulturnoj sredini, tako da u djetinjstvu nisam uspjela stvoriti pojam "stranca". Riječ stranac mi ništa nije značila jer ti su ljudi bili dio mog svakodnevnog audiovizualnog i, uopće, emotivnog konteksta. Druga je posljedica takvog odrastanja ta da nisam stvorila osjećaj zavičaja. Turistička promenade je uvijek promjenjiv prostor. Dakle, nisam imala ono mjesto koje mi se smiješi više od ostalih, kada bih došla doma iz Zagreba gdje sam studirala, tamo na tu promenu, nije me imao tko prepoznati. Nije bilo puno ljudi koji bi rekli: "O bog, vratila si se." Činjenica je i da moja obitelj nije bila ukorijenjena u taj prostor... Dakle, nismo imali rodbinu koja bi nas povezala s tim krajem. Tako sam vrlo rano počela propitivati vlastito : strano, moja kultura : takozvana tuđa kultura. Pitanje kulture i identiteta mi je vrlo rano postalo važno, a kasnije mi je etnologija pomogla da to zrelije analiziram.

Zar je onda taj susret s promenadom, s različitosti utjecao na izbor studija?

Da, da.

Izravno?

Da, izravno... Od gimnazije sam planirala baviti se kulturom. Planirala sam studirati povijest umjetnosti, indologiju, etnologiju, tim više što je dosta mojih znanaica iz opatijske gimnazije otišlo studirati na Filozofski fakultet u Zagreb. Etnologija je uvijek bila u svim tim kombinacijama.

Kakvo je bilo Vaše iskustvo studiranja na fakultetu?

Kako je bilo na fakultetu? Mmmmm... Na fakultetu sam doživjela neku mješavinu emocija. S jedne strane, imala sam osjećaj kao da sam ušla u neki zastarjeli svijet, atavistički, retro... Što mi se poklapalo s vizijom kolonijalne etnologije 19. stoljeća i misionara koji su odlazili u strane zemlje. Pogotovo su naši kolegiji o izvaneuropskoj etnologiji poticali taj neki gorko-slatki nostalgični prizvuk (tada još nismo u potpunosti osvijestili kritiku kolonijalnog pristupa). Međutim, vrlo je rano tu nostalgiju zamijenio osjećaj nedostatka informacija, kritičkog odnosa te skromne uključenosti novih teorija u etnologiju i antropologiju, do kojih sam vrlo rano došla, uglavnom samostalno. Kako sam zarana vladala stranim jezicima, nije mi bio problem doći do literature i iščitavati je. Etnologija koja se komunicirala na katedri imala je i neke svoje prednosti i prizivala je neke starije slojeve struke, što za mene nije bilo bez kvaliteta. Ali, vrlo brzo mi to nije bilo dovoljno i pitala sam se – i što sad? Ali ništa se bitno nije pomaklo do kraja moga studija. Puno se kvalitetnih razgovora, razmjenjivanja ideja, zajedničkih iskustava i učenja i putovanja po Europi događalo unutar trija koji me je emotivno, prijateljski, ali i profesionalno hranio. Članice trija su još moje dvije (i danas najbliže) prijateljice i kolegice Maja Povrzanović Frykman i Željka Jelavić.

Kakvo je Vaše iskustvo s Mladim istraživačima?

Na prvoj sam godini preuzela od Jadranke Grbić vođenje Etnološkog kluba. I već tada se odlazilo na terene u Gornju Bistru, a na prvoj godini i na Silbu na više od tjedan dana. Nakon toga organizirala sam istraživačke akcije kroz tri ljeta u Istri. Na temu Mladih istraživača, a još i prije toga, na nultoj godini studija, dakle prije nego što sam upisala etnologiju, imala sam sreću s Jadrankom Grbić biti na trotjednom istraživanju u Iloku, kojom prilikom smo istraživali u selima iločkog kraja, što je za mene bilo fantastično iskustvo. Zatim sam, oboružana tim entuzijazmom i spoznajom da se jako dobro snalazim u terenskom radu, započela studij.

Kako je uopće došlo do te suradnje s profesoricom Grbić?

Aha! Nakon završene gimnazije ipak sam poslušala svoje roditelje koji su mi bili rekli: "Gle, dušo draga, neka ti lijepo etnologija bude hobi, to je krasno, ali daj se ti time bavi hobistički, a završi nešto konkretno." Potrudila sam se poslušati ih i godinu dana sam studirala vanjsku trgovinu gdje sam se osjećala kao da sam ušla u totalno krivi film, nešto potpuno, potpuno krivo. Tada sam počela varati vanjsku trgovinu s etnologijom. Sjedala bih, dakle, s vanjske trgovine, s Kenedijeva trga, u tramvaj i odlazila na Filozofski fakultet slušati predavanja iz etnologije i povijesti umjetnosti. Tako sam bila upoznala Jadranku Grbić, tu divnu osobu kojoj sam jako zahvalna i koja me je, kao mentorica, dopratila i do doktorata. To je bio jedan krasan kontinuitet koji smo nas dvije imale...

Super. Kako je s Mladim istraživačima završilo, kad ste završili?

Završilo je s krajem mog studija 1985. godine. Dakle, mi smo realizirali nekoliko tih istraživanja, a radovi, kao, na primjer, rezultati s istraživanja na Silbi, su čak publicirani u *Etnološkoj tribini* i vidim da ih svako toliko netko citira, Dakle, to nije bilo u stilu "prvi mačići se bacaju u vodu". Bili su tamo i Jasna Čapo, Maja Povržanović, Mladen Tomljenović, Vlasta Delimar – jedna vrlo zanimljiva ekipa, i svima nama je to puno značilo – ne samo u profesionalnom smislu. Boravljenje desetak dana na otoku usred zime nam je donijelo i obogaćujuće osobno iskustvo.

Prvi posao koji ste imali bio je u gradskoj knjižnici u Opatiji, što je vrlo napredno, ali i egzotično, pa čak i danas, u kontekstu problematike zapošljavanja etnologa.

Već sam kao studentica imala nekoliko publiciranih tekstova, također i u *Liburnijskim temama*, seriji zapravo vrlo kvalitetnih zbornika koje je uređivala Vanda Ekl i u kojima su osim nje objavljivali i Branko Fučić, Beata Gotthardi-Pavlovsky i drugi. U tom sam dobrom društvu već objavljivala neke tekstove. Postala sam tajnica Katedre Čakavskog sabora, već i prije završetka fakulteta. Na taj su me način uočile neke osobe koje su se bavile kulturom u Opatiji. Doslovce drugi dan nakon što sam diplomirala zaposlila sam se u Opatiji. Bila bi šteta da sam to propustila iako, naravno, i ostanak u Zagrebu mi je bio isto tako privlačan, tim više što sam i u Zagrebu kod kuće, metaforički i doslovno. Bilo je planirano da se zaposlim u budućem Centru za kulturu Općine Opatija, koja je tada bila ogromna, od Brseča

do Matulja i Čićarije. Tadašnje vodstvo Samoupravne interesne zajednice (SIZ) za kulturu planiralo je osnovati taj Centar koji je trebao zapošljavati jednog etnologa, jednog arheologa, jednog povjesničara umjetnosti, kao svojevrsnu jezgru stručnjaka koji će se baviti tim liburnijskim krajem. Kako oni u tom momentu nisu uspjeli to provesti administrativno, rekli su mi da sjedim i radim u opatijskoj knjižnici dok ne osnuju instituciju.

Koja se očito nije nikad osnovala...

Da, jer se nakon nekoliko mjeseci, zahvaljujući reizboru, promijenio predsjednik SIZ-a za kulturu i novoizabranom predsjedniku uopće nije bilo stalo do Centra za kulturu; on je imao neke sasvim druge prioritete. Tako sam nekoliko godina radila u opatijskoj knjižnici. Imala sam konkretan plan rada koji sam dogovarala s općinskim djelatnicima u kulturi. Brinula sam o lokalnim muzejskim zbirkama, radila neka istraživanja od interesa koja su kasnije bila publicirana. Imala sam vrlo zanimljiv, heterogen posao, ali da, nedostajao mi je profesionalni kontekst, nedostajali su mi kolege koji bi me razumjeli, jer su me u knjižnici uvijek čudno gledali kad bih s ruksakom nekamo išla "na teren". Nije mi to bilo lako, kao početnici tako funkcionirati. Zato sam se kada se otvorila mogućnost da se zaposlim u Upravi za zaštitu kulturne baštine tamo preselila i ipak na neki način odahnula jer sam se našla u profesionalnoj sredini.

Kakvo je bilo iskustvo rada etnologinje u Upravi/Zavodu?

Tamo je to opet bilo dvojako u smislu da sam bila inspirirana kolegama i da mi je bio jako poticajan taj multidisciplinarni pristup problemima. Dakle, ako je tema bila neki ruralni objekt u urbanom, poluurbanom ili kakvom ruralnom kontekstu, onda bismo se našli u vezi rješavanja te situacije arhitekt, povjesničar umjetnosti i ja, dakle kolege različitih struka, i sagledavali situaciju s različitih aspekata. U takvoj sam sredini, naravno, puno naučila, kolege su bili sjajni i podupirući, a i unutar te institucije kreirala se dobra atmosfera. Tada ju je vodio Ivan Matejčić, a kolege su bili Marijan Bradanović, Hrvoje Giacconi, Nino Novak i drugi. Međutim, ono što mi je tamo nedostajalo (smijeh) bio je okvir na temu zaštite etnografskih kulturnih dobara na razini Republike. Što štitimo? Zašto štitimo? Kojom metodologijom to radimo? Kako uređujemo odnose s ljudima koji žive u objektima koje štitimo? Koji su nam prioriteti? Što zapravo želimo postići tom zaštitom? Kako interpretiramo te objekte, te prostore, te zasečne i seoske cjeline koje želimo "zaštititi"? Što ta zaštita podrazumijeva, kako se osjećaju ti ljudi kojima najedanput mijenjamo život s nekim novim pravilima? To je bio izrazito *top-down* pristup s kojim sam imala problema u srži, u principu. I kada sam u Zagrebu razgovarala sa starijim kolegicama u službi zaštite na način "Drage kolegice, objasnite mi osnovno – kome, zašto, kako?", nisam baš naišla na razumijevanje jer su one uzimale stvari zdravo za gotovo; da to treba štititi jer je to vrijedno. Međutim, kad bih postavila pitanje zašto je to vrijedno i što mi time želimo postići, koje poruke šaljemo, onda je ispalo da sam preuzetna i pretenciozna. Ne bih htjela

da se to razumije kao konflikt, ali imala sam dojam da je netko tko je dvadesetak godina funkcionirao na toj poziciji s vremenom pretao postavljati si ta pitanja. Drugo, nije postajala nikakva zajednička metoda na razini Hrvatske koju je trebalo slijediti. Nismo imali nikakve razgovore o metodi, kako to raditi. Treće, mi smo producirali jako puno dokumenata i elaborata. Ti su se dokumenti naprosto gomilali na policama, nije uopće bilo usustavljeno kako rezultate našega rada učiniti vidljivijima.

Provesti?

Ne, ne ..., to su bili elaborati koje smo mi isto producirali, uz onaj temeljni administrativni dio. Svako toliko neka općina bi od nas naručila elaborat da se ustanovi koji su još objekti ili cjeline vrijedni, dakle ne samo etnološki nego svi. Nisam tu vidjela ni glede metodologije, glede dokumentacijskog dijela, ni naputaka i "višeg cilja" koja je naša misija. Svaki etnolog konzervator imao je svoju ideju kako to raditi. To je za mene bilo demotivirajuće jer se radilo, između ostalog, i o ljudima koji su stanovali u objektima od etnografske vrijednosti. Vrlo često su to bili pojedinci koji nisu imali novca da takvu kuću moderniziraju puno prije nego što sam ja izašla na teren. Najčešće su u kućama etnografske vrijednosti stanovale starije, bolesne ili na neki način marginalne osobe. Osjećala sam se kao neka etnološka policija. To nije bio odnos na terenu kakav sam željela. Dakle, ljudi su se, naravno, od mene sklanjali, kao i od mojih kolega. Konzervatori su općenito dosta omražena kategorija stručnjaka među ljudima koji su s njima u interakciji. Povjesničarima umjetnosti je lakše: oni vrlo često razgovaraju sa svećenicima, s predstavnicima grada jer se mahom radi o palačama, zvonnicima, crkvama ... uopćeno govoreći. Međutim, ja sam doslovce znala ulaziti u kuće gdje su živjela dva onemoćala starčića i tada mi je bilo vrlo teško dobro se osjećati kao etnologinja na poziciji moći.

Konzervatore, baš etnologue možda najviše, doživljavaju kao nekakve sprječavatelje razvoja... Upravo zato što dolaze u situaciju da nameću određena stroga pravila, a često ne nude neka, najčešće financijski prijeko potrebna rješenja ili neke modele u kojima bi npr. općina našla svoj interes pa pomogla. Imate li neku ideju ili prijedlog kako to poboljšati ili bolje urediti?

Nema jednog jedinstvenog recepta, a vrlo se često etnolozi u toj ulozi suoče s iznimno zahtjevnim situacijama na početku svoje karijere. Nisam tada mogla doći do nekih širih okvira i rješenja koje je trebalo biti dogovoreno na razini Republike. Smatrala sam da je nas etnologue konzervatore svako toliko trebalo okupiti kako bismo raspravljali o tim problemima. To se ne čini ni danas. To se, nažalost, ne čini ni na mnogo drugih razina i zato imamo tako heterogena rješenja koja su zbujujuća, koja se kose s rješenjima drugih službi i koja zapravo umanjuju ugled naših struka. Onda ispada da je jedan konzervator zločest, a drugi dobar, a profesionalnost u svemu tome prilično trpi. Naravno, za rješenja u toj domeni potrebna je samosigurnost, potrebno je veliko znanje, ne samo komunikacije među ljudima

nego je potrebno znanje o prostoru, o tome kakve poruke određeni prostor može poslati u nekoj interpretaciji, što želimo sačuvati, a što treba jednostavno prepustiti vremenu. Dakle, što želimo naglasiti. A to su sve teme o kojima se doista treba struka dogovoriti na nekim višim razinama, sistemski, a ne prepustiti da svatko to rješava prema vlastitim, individualnim prosudbama. Europski prostori nude fantastična avangardna arhitektonska rješenja gdje taj spoj, pojednostavljeno rečeno, starog i novog zna izvrsno funkcionirati. Neka rješenja kojima se divimo u europskim prostorima naši lokalni konzervatori nikad ne bi odobrili. Naravno, za to je potrebna velika profesionalna kompetencija, visok stupanj kreativnosti i razumijevanja prostora, dakle puno kvaliteta na kojima, bojim se, ne radimo sustavno.

Ono što znam da je problem u smislu zapošljavanja novih ljudi jest da, iako neki glasovi iz konzervatorskih krugova kažu da se ponegdje situacija popravlja, u većini slučajeva uopće ne dolazi ili dolazi izuzetno rijetko do zapošljavanja novih etnologa, čak i ako se radno mjesto zatvori, u smislu da osoba ode u mirovinu. Što u principu dovodi do problema one bazične razine, da konzervatori naprosto ne mogu stići sve...

Naravno. Zatrpani su tim takozvanim žutim košuljicama, odnosno administrativnim rješavanjem "predmeta". Još su uz to etnolozi u jedini unutar veće Uprave za zaštitu kulturne baštine, dok povjesničara umjetnosti ima više i barem se mogu međusobno dogovarati. Taj jedan etnolog je uglavnom osamljen. Ponekad i povjesničari umjetnosti gledaju s visine na etnografske pojave u prostoru jer se oni najčešće bave najodličnijim primjerima graditeljstva i umjetnosti.

Primjercima visoke kulture?

Da, da, to je taj odnos visoke kulture prema niskoj, ako prihvatimo taj pojednostavljeni model. Dakle, ponavljam, nedostaje komunikacije među konzervatorima. To je osobito vidljivo sada kada je sve više riječ o nematerijalnoj kulturnoj baštini i bolno je očito da je konzervatori etnolozi u konzervatorskim odjelima i uredima (a u nekim slučajevima nema ni etnologa, nego se time bave neki drugi konzervatori) loše i površno razumiju. Koliko je pristup nematerijalnoj kulturi pogrešan očituje se već na verbalnom nivou: mnogi, odnosno 90 % kolega govori o "zaštiti" nematerijalne baštine, što je pogrešna riječ. Nije zaštita, nego je njegovanje, odnosno očuvanje, koje je blaži nivo od zaštite. Riječ zaštita ušla je iz zaštite materijalne kulture, jer se doslovce bilo koji objekt može zaštititi fizički, međutim nematerijalna se kultura može samo njegovati. Ako živim tradicijama pristupimo kao građi, automatski smo doveli određena kulturna dobra u veliku opasnost od petrifikacije, od razvoja koji ne možemo predvidjeti kad se upletu lokalna administracija, politička volja i još mnogo toga.

U to se vrijeme počinje radati i Vaš interes za zvončare?

On se, u smislu mog etnološkog pristupa, počeo radati još sredinom 80-ih godina prošlog stoljeća kada sam o njima napisala diplomski rad koji je mentorirao prof. dr. sc. Vitomir Belaj. To je, zapravo, tema kojom se sam najduže bavila i kojoj sam posvetila svoju doktorsku tezu i potom objavljenu knjigu *Zvončari i*

njihovi odjeci. Za razliku od diplomskog rada i više u međuvremenu objavljenih radova gdje su me zanimala magijska značenja te ustroj samog rituala, u doktorском sam se radu bavila praćenjem procesa pretvaranja lokalnog običaja, često obezvredivanog, u svjetsku baštinu – s obzirom na to da su zvončari uvršteni na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine svijeta. Kroz taj moj kontinuirani rad na zvončarima jako sam puno naučila. Štoviše, taj me je “teren” sa svim svojim izazovima doista formirao kao stručnjaka za nematerijalnu kulturu. Jedan od mnogih izazova bilo je pitanje same “zaštite”, odnosno uvrštenje na nacionalne i UNESCO-ovu listu. Bilo je, naime, zvončarskih skupina i pojedinaca koji su smatrali da ih nitko ne treba “štiti”, da to oni sami najbolje rade. Također, da im nitko ne treba ni dolaziti jer su poklade, *pust*, kako se na Kvarneru zove taj period, vrijeme kada se zajednica okreće sama sebi i kada joj ne trebaju turisti i anonimni znatiželjnici. Bila sam u nezgodnoj poziciji jer je Ministarstvo kulture od mene očekivalo da ispunim potrebne obrasce za uvrštenje na spomenute liste, dok sam ja željela ostati u neutralnoj poziciji spram predmeta svojeg istraživanja i ne miješati se u takve razvoje. Nije mi to baš uspjelo, ali, nasreću, nije bilo za mene kao istraživačicu loših posljedica. No, sam običaj pokazuje elemente baštinfikacije, svaka skupina sada čvrsto inzistira na poštivanju pravila na temu ujednačene odjeće, ponašanja... Lokalni kulturni djelatnici osjećaju se pozvani da oblikuju programe i projekte na tu temu – što same skupine nositelja ne prihvaćaju uvijek pozitivno. I “Kuća halubajjskega zvončara”, na kojoj zajednički radimo (u smislu snažne participacije nositelja), izazvala je mnoge polemike na relaciji oblikovanja postava i zvončarskih preferencija. Oni bi radije postav u kojem dominira topli, “domaći”, pomalo nostalgičan karakter, dok dizajneri nude suvremeno, minimalističko oblikovanje kakvo prevladava u današnjim postavima i izložbama, s puno multimedijalnih mogućnosti. Na široj razini dogodio se skandal kada je Folklorni ansambl “Ivan Goran Kovačić” zvončare “odglumio” na otvaranju poljoprivrednog sajma u Belinu početkom 2020. godine. To je otvorilo pitanje do koje mjere folklorni ansambli smiju bez kontakta sa živim nositeljima predstavljati njihove običaje i, uopće, nematerijalnu kulturu, u ovom slučaju na iznimno reduciran i pomalo karikatularan način. Na takva principijelna pitanja naša folkloristika i etnologija nije još dala odgovor.

Tijekom svog rada stekli ste brojna iskustva u radu sa zajednicama. Kako ste doživljavali odnos ili problematiku autoriteta u radu sa zajednicama?

Oduvijek sam snažno kritizirala *top-down* pristup i kroz čitavi svoj radni vijek kritički sam preispitivala autoritet konzervatora, kustosa i znanstvenika, istraživača, različitih autora etnografija i bila svjesna da ti autoriteti svojim interpretacijama često onemogućuju protok informacija i poruka koje bi lokalne zajednice htjele vidjeti o sebi u široj javnosti. Međutim, kako sam puno radila s lokalnim zajednicama, pogotovo kada je riječ o nematerijalnoj kulturi, svjesna sam multivokalnosti tih skupina, odnosno vrlo često sam se našla u situaciji da sam prenijela zaključak jedne grupe, da bi mi onda druga grupa lokalne zajednice rekla da sam razgovarala

s pogrešnim osobama. Dakle, nije problem samo multivokalnost lokalnih zajednica, problem je u našim sredinama i politizacijama pojedinih kulturnih fenomena. U tom je smislu zanimljivo pogledati najnoviju sugestiju UNESCO-a u vezi uvrštavanja određenih kulturnih praksi na liste. Predlaže se da se uvaži i uvrsti na nacionalnu listu sve ono što lokalne zajednice predlože kao svoj kulturni izraz. U praksi se zna dogoditi da ako jedno selo ima neko istaknuto kulturno dobro, onda će drugo selo ili neki nadobudni načelnik htjeti da i neko njihovo kulturno dobro bude prepoznato i naglašeno. Nisam sigurna da znam u ovom momentu kako to najbolje riješiti. Nikako ne bi bilo dobro obnoviti taj neprikosnoveni autoritet stručnjaka. Međutim, isto tako moramo biti svjesni da politike lokalnih zajednica također mogu odvesti ta vrednovanja u neizvjesnom smjeru.

S obzirom na to da ste vrlo rano ušli u problematiku procesa zaštite kulturne baštine, a da su Vam se istovremeno otvorila pitanja i problematika očuvanja nematerijalne kulturne baštine, kako i zašto se dogodio Vaš “prelazak” u muzej?

Pa, tada je Uprava za zaštitu kulturne baštine u Rijeci bila nadležna za čitav istarski prostor. S druge strane, oduvijek sam imala tendenciju tradicijske vrijednosti spojiti sa sadašnjim. Zato sam i osmislila neke programe za škole, koje je tada Istarska županija prepoznala kao vrlo vrijedne, tako da sam po istarskim školama provodila radionice na temu što djeci znače kulturna baština i tradicijska kultura. Širila sam tematiku i na izvaneuropske kulture jer su stariji razredi osnovne škole bili motiviraniji kada su na tu temu gledali iz malo širih perspektiva, pa i zato jer su bili inspirirani medijskim priložima o stranim kulturama. Tako su imali priliku kroz udaljene kulture komparativno sagledati i lokalne specifičnosti, što im je dalo priliku da ih vide kroz drugačije naočale. Bilo je različitih “trikova” kojima sam uspjela tu djecu angažirati da se zamisle nad vlastitom kulturom uključivši njihov suvremeni način života. I tada sam jako kvalitetno počela surađivati s ljudima iz Odjela za kulturu Istarske županije. U to je vrijeme Etnografski muzej Istre, koji je tada spadao pod Pučko otvoreno učilište Pazin, prešao u domenu županijskog muzeja. Istarska županija identificirala je dva muzeja koje su prepoznali kao muzeje županijske razine, a to je Povijesni i pomorski muzej u Puli i Etnografski muzej Istre. Etnografski je muzej bio pothranjen etnološkim stručnim kadrom, a oni su željeli ravnateljicu koji je etnolog.

Iz struke?

Da, i iz struke. I koji ima neko iskustvo. Kada je 1997. godine objavljen natječaj za tu poziciju shvatila sam to kao izazovnu mogućnost. Usto, bila sam već frustrirana nedostatkom više definiranog okvira unutar kojeg sam profesionalno trebala djelovati u upravi, iako je to bila, kada je riječ o međuljudskim odnosima u instituciji i profesionalnoj inspiraciji koju su nudili kolege, najugodnija radna sredina u mom radnom vijeku. No, ovo mi je ipak bilo jako izazovno: znala sam da sad imam konkretan muzej kao okvir, da imam temu i plan rada i da tu ipak mogu potaknuti neke razvoje, nove teme i novu kvalitetu.

Vjerujem da je to bila dobra prilika za osobno sudjelovanje u promjeni. Što mislite o tvrdnji da ste puno učinili u muzeološkom smislu?

Pa definitivno da, jer to je bio muzej vrednovan pazinskim mjerilima bez obzira na to koliko je tamo bilo vrlo zanimljivih projekata. Ravnateljica nije bila etnologinja, jako puno programa bilo je posvećeno umjetničkim temama, što je sve bilo simpatično, međutim nedovoljno profilirano u etnološkom smislu, pogotovo kada je cijela Istra u pitanju. Kada sam postala ravnateljicom Etnografskog muzeja grad Pazin je iznašao snage da osnuje muzej Grada Pazina, tako da se na pozitivan način raščistila situacija. Muzej Grada Pazina više je bio posvećen pazinskim temama, pa onda i umjetničkim, dok smo mi imali priliku posvetiti se isključivo etnološkim temama. Međutim, u mom odnosu prema muzeologiji, odnosno muzeju treba reći da mi je to bio medij putem kojega sam mogla aktualizirati i prezentirati neke teme problemski, propitujući odnos prema kulturnoj baštini, za koju sam smatrala da je svi previše uzimaju zdravo za gotovo... Ili se glorificira kako je lijepa, jedinstvena, posebna naša kulturna baština. To nisu bile poruke koje sam htjela slati. Htjela sam propitivati zašto nešto smatramo baštinom, a zašto neke druge tradicije ne. Koje su teške baštinske teme, a koje nisu dovoljno osviještene; što nam znači baština, je li tamo kod susjeda ona slična, različita? Po čemu smo slični "drugima"? Kako možemo komunicirati? Što je odredilo našu istarsku kulturu kroz prošlost i zašto je ona takva kakva jest? I, sasvim sigurno, fascinirala me raznolikost kulture u Istri, dakle svakih deset kilometara nalaze se neke druge vrijednosti, druge tradicije, druge slike, sluša se drugi govor. Htjela sam razbiti stereotip o Istri koji postoji kada se na Istru gleda iz perspektiva prijestolnice, pa to rezultira frazama o sveistarskoj kulturi kao nečemu jedinstvenom. Kada se gleda izbliza vide se velike kulturne različitosti unutar poluotoka. Paradoksalno (ali samo na prvi pogled), čak je i Istra kao neki neokolonijalni objekt replicirala stereotipe o sebi samoj, velikim dijelom i zbog toga što to potiče i turistička naracija. Shvatila sam da je jedna od mojih zadaća da istražim te mikrokulturne kvalitete i da pokažem na koji je način taj prostor kulturno složen i raznolik i što je do toga dovelo. Tako da je i stalni postav koji danas možemo vidjeti osmišljen na tom tragu.

Prije stalnog postava dogodile su se velike izložbe koje su profilirale Etnografski muzej Istre i koje su nastale u suradnji s različitim autorima i institucijama, i domaćim i stranim. One su nastale na Vaš poticaj.

Da, apsolutno... Kako nikada nisam imala jak osjećaj pripadnosti nekoj zavičajnoj kulturi, lakše sam mogla Istru sagledati s potrebne distance. Poveznica s drugim zemljama mi nije manjkalo. Tako je otpočela suradnja s Austrijskim etnografskim muzejom što je rezultiralo 2001. godine velikom izložbom *Istra: različiti pogledi* gdje se prvi put izložila i kontekstualizirala, odnosno interpretirala građa koju su Austrijanci još krajem 19. stoljeća donijeli iz Istre i pohranili u svom muzeju. Ta je građa sama po sebi senzacionalna jer je to najstarija istarska zbirka. Različitost tih predmeta spram onih koji su se kasnije sakupljali, napose nakon Drugog svjetskog

rata, pružila mi je povod da razvijem temu o tome kako različiti autoriteti različito percipiraju i vrednuju tradicijsku kulturu i iz sveukupnosti tradicija biraju ono što podupire njihov stav, interese i viđenje, što se ujedno uklapa u “duh vremena” i estetiku određene epohe. Prethodno, devedesetih godina prošlog stoljeća koristila sam stipendiju koju mi je dodijelila austrijska vlada za istraživanje u Austriji i putem tog istraživanja upoznala sam tu građu i bila sam fascinirana činjenicom da ono što sam imala u rukama, taj tip predmeta, vidim prvi put. Istovremeno su kolege iz Austrijskog etnografskog muzeja očekivali da im nadopunim inventarne kartice novim podacima, a ja sam se neugodno osjećala jer sam se s takvim predmetima prvi put susrela. Fine čipke, vjerojatno iz domova istarskih Talijana, glazirana dekorativna keramika, ukrasi na jedrima... niz predmeta kakve nemaju istarski muzeji. Shvatila sam da su Austrijanci preferirali neke druge predmete koji su nakon Drugog svjetskog rata zbog poslijeratne ideologije bili smatrani stranim ili građanskim, u svakom slučaju građom koja se nije uklapala u sliku o slavenskoj Istri. Zato se ta izložba i zvala *Istra: različiti pogledi*, jer smo unutar nje tematizirali i talijanske poglede na istarsku kulturu u periodu između dva rata, zatim jugoslavenske, kao i one koji se odnose to kako Istra danas sama na sebe gleda... I kako se želi prikazati. Svi ti pogledi rezultirali su sakupljanjem različite građe.

Tu je bila još izložba o simbolima identiteta.

Koja je prethodila ovoj “austrijskoj”, a koja je propitivala putem kojih se predmeta danas želi istaknuti istarski identitet. Nakon burnih društvenih događanja tijekom 20. stoljeća u Istri suvenirni koji naglašavaju ruralnost Istre postali su simboli identiteta, a mnogi drugi elementi baštine, naročito one poluurbane i urbane, pali su u drugi plan jer više nema te kritične mase stanovnika Istre koji bi se s njima identificirali. Propitivali smo i političku upotrebu simbola... Da, bilo je stvarno sjajnih izložbi koje su, rekla bih, promijenile način na koji se gleda na muzeje u Istri. To je kulminiralo izložbom o istarskom iseljavanju, izložbom *Valiže i deštini*, 2009. godine, baziranom na mom četverogodišnjem istraživanju istarske emigracije, poglavito i izravno u Americi i Italiji, posredno i Australiji. Međutim, tu su sudjelovale i druge kolegice koje su radile istraživanja u Južnoj Americi i drugdje, tako da je ta izložba doista pokazala ne samo istarsko iseljništvo nego i specifičnu društvenu situaciju u Istri koja je rezultirala iseljavanjem. Zato su mnogi rekli da su putem te izložbe shvatili društvene i političke procese koji su se događali u Istri poslije Drugog svjetskog rata.

Kakav je Vaš stav prema etnografskom filmu? Pogotovo ako znamo da je Etnografski muzej Istre neko vrijeme bio organizator Festivala etnografskog filma u Rovinju.

Jasno, to je proizašlo iz mog bavljenja nematerijalnom kulturom. Volim reći “nematerijalna kultura” umjesto “nematerijalna kulturna baština” jer time želim istaknuti činjenicu da određeni fenomen postaje baštinom tek kada ga neki autoritet vrednuje i dodijeli mu taj status, a nematerijalna se kultura neprestano stvara i treba prepoznavati također i suvremene oblike kao iskaze “žive kulture”. Dakle,

nematerijalna kultura se događa svugdje oko nas, i to ona koju još nitko nije valorizirao kao baštinu, a nama etnologima je relevantna. Kako god, film je svakako najkompletnija metoda bilježenja nematerijalne kulture i putem njega se mogu zorno prikazati i različite tehnike u okviru vještina koje želimo zabilježiti. Time smo generalno htjeli afirmirati vizualnu antropologiju. Osim bazične etnografije zabilježene filmom, "ETNOFILM" je sadržavao i interpretativne, umjetničke filmove. Htjeli smo obuhvatiti različite razine i žanrove. Imali smo i radionice montaže za muzealce, jer danas svi mi s mobilnim telefonom snimamo razna događanja. U svim muzejima snimaju se otvorenja, umjetničke prakse, smotre, dakle mi muzealci stalno proizvodimo potencijalnu dokumentaciju. No da bi to stvarno postala korektna muzejska dokumentacija, treba ovladati temeljima montaže. Zato smo smatrali oportunistički ponuditi edukaciju kolegama muzealcima o tome kako da naprave montažu, dakle kako da uredi filmske zapise da bi to postali muzejski dokumenti. Mislim da smo mi etnolozi bili jako svjesni ključne uloge filma u muzejskoj dokumentaciji etnografskih muzeja. Kod nas, u Etnografskom muzeju Istre mnogi su djelatnici bili uključeni u "ETNOFILM", a osobito Tamara Nikolić Đerić, koja je i vodila taj projekt.

Dokumentacija?

Da, takve snimke treba urediti da bi bile dokument. To je sve doprinosilo umrežavanju istarskih muzeja s obzirom na to da mi je bilo stalo do toga da istarski muzeji imaju zajedničke projekte, pa i neke zajedničke službe. Svi smo na relativno malom prostoru, veličine jednog velikog grada i nema smisla da svaki muzej ima stručnjaka za kamen, metal ili nešto treće. Moja je ideja bila da se umrežimo, što bi rezultiralo jednom velikom zajedničkom izložbom (koja bi onda mogla biti putujuća), ali i zajedničkim pedagoškim, marketinškim, informatičkim i drugim službama. To je donekle uspjelo, nažalost samo na razini izložbi, pa su tako ostvarene dvije velike izložbe *Ki sit ki lačan* i *Gajba i tić*. Prva se odnosila na kulturu hrane u Istri, a druga na erotiku i doživljaj spolnosti. Međutim, ipak mislim da muzeji u Hrvatskoj još nisu dovoljno zreli da postignu taj stupanj umreženosti i još uvijek mnogi muzealci funkcioniraju po principima koji su možda negdje drugdje već prošlost.

Znači više odvojeno?

Pa, više odvojeno. Znamo i sami da mnogi kustosi imaju vrlo dubok odnos prema vlastitoj zbirici, tako da tu još vladaju neki principi koje suvremeni svijet muzeologije već napušta. I to je proces koji se, nažalost, ne može ubrzati i koji svakako prijeći da se neka umreženja realiziraju na način koji bi možda bio financijski i praktično efikasniji. Konkretnije, kad je riječ o našem muzeju, koji je županijski, smatrala sam da ima smisla da naša muzejska pedagoginja radi i u Puli i u Buzetu, da upozna neke druge okolnosti i realnosti. To je djelomično i postignuto, ali isključivo zahvaljujući našim zalaganjima, a ne postojanju mreže koja bi to podržavala.

Što se dogodilo s idejom zajedničkih čuvaonica i restauratorskih radionica u Istri?

Zajednički su se depoi počeli realizirati u bivšim lučkim skladištima unutar kompleksa "Uljanik" u Puli, međutim, onda je sve stalo na financijama jer je to trebalo i opremiti, investirati u liftove i sve ostalo, što se nije dogodilo. Tako da je to sve stalno negdje na pola puta. Ideja je do neke mjere zaživjela i nadajmo se da čeka neka bolja vremena, da nije odbačena.

Stalni je postav, već smo ga spomenule, na neki način kruna Vaše karijere...

Ne vidim to tako. Mislim da je važno da sam Etnografski muzej otvorila prema problemskim temama, prema suvremenoj etnologiji, temama izvan Istre, prema europskim projektima. Također i to što sam ga umrežila, što su mnogi isticali kako je vrlo zanimljiv, dinamičan mali muzej. Mi nismo bili opterećeni nacionalnim porukama. Bili smo vrlo blizu terena, štoviše, živimo usred njega i naši su odlasci na teren bili puno češći, dinamičniji i intenzivniji nego što je, recimo, to bilo moguće ostvariti u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Sve su to prilično velika postignuća za sredinu kakva je Pazin – grad koji godinama stagnira u razvoju i kojemu puno toga manjka. Ali ipak se pokazalo da, bez obzira na to gdje si, ako postoje svježije ideje, povezanost i umreženost, mnogo toga se može postići. Da, stalni postav je pokazao neku drugačijost, neki iskorak, pogotovo zato jer su u njemu prikazane specifične kulturne situacije putem imaginarnih ljudi. Htjela sam dati prednost ljudima i okolnostima u kojima su živjeli, a ne polaziti od skupine predmeta, dakle od principa prema kojima je prijašnji stalni postav bio organiziran i prema kojima još funkcioniraju mnogi naši stalni etnografski postavi. U tome smo donekle uspješni. Međutim, bio je to veliki zalogaj za malu grupu ljudi koja se stalno izmjenjivala. Kustosi su dolazili i odlazili – Pazin svakako nije mjesto gdje bi mnogi mladi ljudi koji bi došli iz Zagreba htjeli dugoročno ostati, osim ako se nisu i nekim drugim osobnim poveznicama vezali uz taj grad. Tako da je bilo jako puno diskontinuiteta i, naravno, tu je bila i kriza prouzročena koronom, ali sad je to već deplasirano spominjati. Da ne spominjem i građevinske radove koje je prethodno trebalo obaviti, a za čiju sam neophodnost saznala u fazi kada sam mislila da već možemo početi sa stalnim postavom. U svakom slučaju, bio je to stvarno jako zahtjevan projekt koji nas je jako izmorio još u fazi nastajanja. Rekla bih da je ono što danas vidimo otprilike 60 % ili 65 % od onoga što sam inicijalno htjela postići. Činjenica da predmeti nisu u prvom planu izazvala je također i negativne reakcije kod nekih kolega, koji su smatrali da su simboli istarske tradicijske kulture koje su oni smatrali najvažnijima, poput nošnji na primjer, trebali biti više istaknuti. To govori o tome kako mi u struci imamo vrlo heterogene odnose prema etnografskoj građi, dakle ne samo u mom muzeju nego općenito u kontekstu etnološke muzeologije. Uz sve to, mislim da su stalni postavi koncept koji treba kritički preispitati.

Kako je došlo do uključivanja u europske projekte? Je li to bio Vaš iskorak prema Europi ili su Vas, odnosno muzej pronašli kao partnera izvana?

Rekla bih, i jedno i drugo. Kako smo se mi bavili temama poput iseljništva i nematerijalne kulture, vjerojatno smo po tome postali vidljiviji i izvan hrvatskih okvi-

ra i zato je došlo do tih angažmana, a uz rad u muzeju uvijek sam bila i iznimno aktivna u raznim strukovnim udruženjima na internacionalnoj razini. U ICOM-u, na primjer, a onda sam i sutkinja, odnosno evaluatorica za četiri muzejske nagrade, dvije internacionalne i dvije hrvatske. Članica sam i više drugih različitih muzejskih udruženja u svijetu, tako da su se samom tom činjenicom otvorili mnogi kanali. Uvijek sam smatrala da Istru treba stalno otvarati strukovnim povezivanjem sa širim okolišem i kontekstom. Zahvaljujući tim poveznicama imali smo nekoliko grupa studenata i doktoranada iz Europe – iz Švicarske, Švedske, Italije – i iz SAD-a, koji su radili svoja terenska istraživanja i dopunjavali svoja istraživanja za doktorske ili magistarske teze. Tako da je ta interakcija sa širim svijetom bila konstanta mog rada od samih početaka i potom čitavih četvrt stoljeća koje sam provela u muzeju kao ravnateljica – što je ponekad bilo vrlo naporno u administrativnom smislu. Od toga da su se u banci u Pazinu čudili kako uplatiti neku kotizaciju, za, na primjer, konferenciju u Namibiji (smijeh). Jednostavno, to je nadilazilo kapacitete i vidike tog malog grada u svakom pogledu.

Koliko dugo traje Vaša aktivnost kao evaluatorice?

Zapravo, dosta dugo. Desetak sam godina aktivna u Forumu slavenskih kultura čije je središte u Ljubljani. Njegova je utemeljiteljica, Andreja Rihter, bivša ministrica kulture Slovenije, vrlo ispravno zapazila da je slavenski svijet, kada je riječ o kulturnoj razmjeni, danas jako loše povezan unutar sebe. Naravno, višestruki su razlozi za to jer je svojedobno bio odijeljen od ostatka Europe željeznom zavjesom i logično je da su danas zemlje iz tog kruga sklonije surađivati sa zemljama s kojima to dugo nisu mogle. Drugi je problem Rusija, iz očitih razloga. Tako da u komunikaciji upotrebljavamo engleski jezik. Sad je ta situacija još teža, kada eskalira totalitarizam i mnogi drugi problemi tzv. istočnoeuropskih zemalja. Tako da, nažalost, slavenski svijet unutar sebe ima jako malo poveznica, a ima toliko puno sličnosti i prilika za suradnju, koje su neiskorištene. U Forumu slavenskih kultura ima puno programa, dakle ne radi se samo o muzejima, konkretno unutar te kategorije postoji nagrada ŽIVA za najbolji slavenski muzej. Izrazito sam sretna i privilegirana da sam putem sudjelovanja u tom programu kao evaluatorica bila u prilici obići muzeje za koje nisam ni znala da postoje, u mjestima za koje ponekad također nisam prije čula. Imala sam priliku putovati po Poljskoj, Češkoj, po Rusiji, Bugarskoj, lokacijama koje inače nikada ne bih bila posjetila. Međutim, naišla sam na fantastične muzeje, doista fantastične, pogotovo su Poljska i Češka jako odmakle u zrelosti i opremljenosti muzeja. Često sam nalazila sjajne primjere klasične muzeologije, ali i neke vrlo avangardne, o čemu se zapravo malo zna u Hrvatskoj i drugdje u Europi. To je doista proširilo moje strukovno i osobno životno iskustvo. Druga nagrada koja je isto tako bila fantastična prilika za učenje je CMA, odnosno Children Museum Award za najbolji dječji muzej, odnosno projekt, izložbu, aktivnost unutar nekog muzeja namijenjene djeci. Ona je na nivou svih zemalja svijeta i zahvaljujući tome sam također obišla jako puno dječjih muzeja, prepoznala važnost muzejske pedagogije u tim dobnim skupinama i

osvijestila različite rafinirane načine na koje se i ozbiljne teme mogu prilagoditi djeci. Također sam članica komisije dviju hrvatskih nagrada. Jedna je nagrada Hrvatskog muzejskog društva, a drugu, "Vicko Andrić", dodjeljuje Ministarstvo kulture i medija za konzervatorski rad. Bila sam i u Hrvatskom muzejskom vijeću i mnogim komisijama na razini Istarske i Primorsko-goranske županije. Sve te uloge doista su mi dale jednu veliku širinu unutar muzejske struke.

To iskustvo je vrijedno i važno. Smatrate li da u Hrvatskoj postoji odgovarajuća platforma za širenje takvih ideja? Može li to još snažnije biti Hrvatsko etnološko društvo ili ICOM Hrvatska, čija ste bili predsjednica?

Doista mislim da smo mi na mnogim razinama nepovezani kao strukovna kategorija. Moram reći da sam uvijek smatrala da je žalosno što nikada u mojih 26 godina rada u muzeju nije postojala inicijativa da se nas tri, odnosno četiri etnografska muzeja, ako računamo Kumrovec kao etnografski muzej na otvorenom, sastanemo jedanput godišnje kako bi vidjeli koji su nam zajednički presjeci, možemo li zajedno aktualizirati neke teme, neka pitanja, status naših muzeja u društvu; kako bi raspravljali o tome kako prikazivati etnografske teme općenito, ne samo u specijaliziranim etnografskim muzejima nego i u ogromnom nizu gradskih i regionalnih muzeja koji imaju kompleksne kolekcije. Nikada se nismo našli okupljeni na jednom zajedničkom projektu, a smatrala sam da je više nego logično i oportuno da mi, etnografski muzeji Hrvatske zajednički realiziramo neku izložbu i pokažemo kako se neki fenomen iskazuje u Splitu, odnosno u Dalmaciji, kako u Istri i drugdje. Dakle, nikada se to nije dogodilo, makar sam višekratno naglašavala tu potrebu. Uz sve to, izostaje diseminacija znanja. Zatim, većina se toga događa u Zagrebu. U vrijeme dok sam bila predsjednica hrvatskog nacionalnog komiteta ICOM-a nastojali smo radionice i predavanja organizirati po čitavoj Hrvatskoj, pa je bilo programa u Istri, Dalmaciji i na sjeveru Hrvatske. Da, to je zahtjevno, međutim mislim da je to jedini put kojim se treba ići. I radionice i razmjena znanja, ali i svakako prvenstveno okupljanje nekoliko etnografskih muzeja. Meni je gotovo neshvatljivo da to izostaje već više od četvrt stoljeća.

*Možete li nam reći nešto više o projektu *Identity on the line*?*

Projekt *Identity on the line* završio je u rujnu 2023. godine. To je izniman projekt koji je aktualizirao tešku baštinu jer se bavi prisilnim migracijama i srodnim oblicima neželjenih razvoja po određenu kategoriju stanovništva nakon Drugog svjetskog rata u Europi. Dakle, projekt nije samo etnološkog nego i povijesnog karaktera. Muzej-voditelj tog projekta je Vest-Agder muzej iz Kristansanda u Norveškoj, koji se bavio ženama koje su bile zlostavljane jer su bile djevojke njemačkih vojnika koji su se nakon Drugog svjetskog rata povukli iz Norveške. Većina ostalih šest partnera radila je na neželjenim migracijama. Mi smo se bavili migracijom istarskih Talijana iz Istre, muzej u Poljskoj prisilnim odlaskom Nijemaca iz sjeverozapadne Poljske i tako dalje. Slovenci su radili "Izbrisane" (riječ je o osobama koje su se s područja bivše Jugoslavije doselile u Sloveniju i nakon

njezina osamostaljenja izgubile pravni status), dakle bavili su se novijim fenomenom neželjenog razvoja po određenu kategoriju stanovništva. Nas etnologue i druge muzealce u projektu to je dovelo u situaciju koju nismo očekivali. Radilo se o tome da je većina naših informatora govorila o svojim traumama, u nekim slučajevima i prvi put, jer je to bilo preosjetljivo za ispričati vlastitoj obitelji. Oni bi često završili iskaz u suzama, a i mi s njima. Tako smo se četiri godine praktički suočavali s iznimno teškom tematikom, što nas je prilično opteretilo. Za većinu nas koji smo se bavili kulturom bilo je teško proći kroz četiri godine intenzivnog rada na tom projektu. Kao muzealci koji smo se bavili kulturom dotad ipak nismo bili u situaciji da smo toliko dugo i toliko intenzivno uronjeni u takve teme čiji sadržaj nije moguće potisnuti iz misli. Čak smo putem projekta imali omogućene virtualne susrete s terapeutima i psiholozima. Usred rada na projektu dogodio se ruski napad na Ukrajinu tako da se ono što smo svih tih godina istraživali upravo događalo u recentnom vremenu stvarajući nove traume koje se neće zadržati samo na prvoj generaciji nego i na drugoj i na trećoj, što je upravo pokazalo naše istraživanje. Ponovno smo se suočili s teškom spoznajom da se ne uči iz povijesti kako bismo se mi nadali. Taj je projekt dobio godišnju nagradu Europske muzejske akademije, a film realiziran unutar projekta također je nagrađen. Predstavili smo ga i u središtu Evropske unije u Bruxellesu.

Vaš angažman nije prestao s odlaskom u mirovinu, nego će se, čini mi se, samo intenzivirati. Što mislite da donose takve mogućnosti sudjelovanja u različitim evaluacijama, europskim projektima za kustose u Hrvatskoj. Specijalno za etnologue, ako oni to žele.

Što se mene tiče, otpao mi je samo rad u muzeju, koji nikada nije bio jedina platforma na kojoj sam se profesionalno ostvarivala. S vremenom su postali sve zahtjevniji administrativni poslovi, pravni, ekonomski, u kojima nikada nisam uživala i osjećala se “na sigurnom” kao u etnologiji, tako da sam sretna da je to završilo. Ali, ostali su, štoviše, razvijaju se drugi projekti i angažmani. Veseli me i ispunjava rad sa studentima na Euro-mediteranskom sveučilištu (EMUNI) u Piranu. Radim na “Kući halubajskog zvončara”; autorica sam tog postava koji je sada u realizaciji jer se ta kuća treba otvoriti u prvoj polovici 2024. godine. Potom radim na europskom projektu koji se zove ATLANTIS, a riječ je o napuštenim ili polunapušenim naseljima u jugoistočnoj Europi. Lokaliteti istraživanja koje radim nalaze se u Istri, Baranji i na otoku Mljetu. To je projekt koji je inicirao muzej Europskih kultura u Berlinu. Postoji još nekoliko drugih projekata, tako da su moji radni dani jednako ispunjeni aktivnošću kao što su bili i ranije, pa ne vidim razliku u količini posla, već samo u smanjivanju stresa koji je donosio redovni rad u instituciji.

Zašto mislite da je važno da se etnolozi, muzealci uključe u takve projekte i inicijative?

Ne mogu odgovoriti na to pitanje jer smatram da je to dio osobnog i profesionalnog razvoja. Umreženje je čarobna riječ o kojoj pričamo već dvadeset godina i znamo da je danas, u ovako na sve moguće načine povezanom svijetu, biti *one man band* i biti vezan pupčanom vrpcom za svoju zbirku i ne zanimati se za to

što radi susjedni muzej atavizam koji je gotovo već karikaturalan, neprihvatljiv. Vjerujem da u kontaktu s drugim muzejima, radeći na novim projektima, upoznavajući nove metode rastemo i obogaćujemo sebe i struku. A mi etnolozi, koji smo inače upućeni na ljude na jedan specifičan način, osim znanja moramo razvijati i snažnu svijest o etici, ali i emotivnu inteligenciju da bi iščitavali različite stavove, svjetonazore i mišljenja i interpretirali ih – mislim da je jedini *way to go*, kako bih ti rekla (smijeh).

Postavljam ovo pitanje jer sam se i sama često susrela s percepcijom da su znanost i znanstvena istraživanja jedno, dok su kultura i muzeji više kao nekakav primijenjeni aspekt znanosti, barem ove naše. Ti projekti na kojima radite su i znanstvenog karaktera, nisu isključivo muzeološki.

Još sam tijekom studiranja shvatila da su u mnogim muzejima radile osobe koje su bile utemeljitelji pojedinih metoda, škola i pravaca u znanosti – bilo da je riječ o muzejima u Hrvatskoj ili New Yorku, na primjer. Mislim pritom na Museum of Natural History. Dakle, sjetimo se Milovana Gavazzija, Franza Boasa, Margaret Mead... Da bi bili kompetentni interpreti kulture u muzeju držim da nam je potreban znanstveni pristup kombiniran sa znanjima i metodama koje nosi zanat muzejskog radnika. Moram ipak reći da su me ponekad kolege u muzeju kritizirali da od njega želim napraviti znanstvenu instituciju. S druge strane, tijekom mog upravljanja muzejom troje, odnosno četvero je suradnika doktoriralo, neki su upisali doktorski studij, a dugi, koji su otišli iz muzeja danas rade u znanstvenim institutima ili na fakultetima u Zagrebu i u Puli.

Koliko muzej, odnosno etnolog zaposlen u muzeju mora biti angažiran u zajednici? Pitam to i zbog Centra za nematerijalnu kulturu Istre, koji je također svojevrsna poveznica prema zajednici.

Da, naime, druga riječ za nematerijalnu kulturu je živa kultura, to znači da je riječ o praksi koju mnogi snažno povezuju s vlastitim kulturnim identitetom. Etnolog koji radi u muzeju, pogotovo onom regionalnog karaktera, i koji se bavi nematerijalnom kulturom, a da nema kontakt sa zajednicom, ima vrlo ograničene mogućnosti. Naravno, sve ovisi o prirodi pojedinog posla, odnosno pozicije. Centar za nematerijalnu kulturu Istre, kao izdvojena jedinica Etnografskog muzeja Istre imao je i tu zadaću da, osim arhiviranja, proučavanja i popularizacije, bude prostor susreta i razmjene, a time ujedno i očuvanja nematerijalne kulture, pri čemu su se, kao i u ostalim segmentima rada muzeja, trebale ispreplitati različite metode i pristupi. Bili smo prvi muzej u Hrvatskoj koji je stavio tako snažan naglasak na nematerijalnu kulturu, između ostaloga i osnivajući spomenuti Centar i mislim da je ta činjenica, kao i brojne druge aktivnosti muzeja, rezultirala znatno većom vidljivošću nematerijalne kulture, kao i otvaranjem prostora za njezinu diseminaciju i novu produkciju. To je ujedno osnažilo samosvijest mnogih nositelja različitih nematerijalnih kulturnih fenomena, potaklo nova istraživanja i mnoge nove projekte.